

جدول تطبیقی موضوعات احکام پایه‌های دوم، سوم و چهارم

سال چهارم	سال سوم	سال دوم	روند پیوستگی مطالب
درس ۵ : کیفیت به جا آوردن نماز جماعت	– مبطلات نماز – مبطلات وضو	کیفیت وضو	– می‌خواهم نماز جماعت به جا بیاورم ؛ باید وضو داشته باشم و کارهایی که نماز را باطل می‌کنند، انجام ندهم.
درس ۶ : آداب حضور در مسجد	– نجاسات عینی – پاک‌کننده‌ها – تطهیر		– می‌خواهم به مسجد بروم، پس یا باید پاک باشم یا خود را پاک کنم.
درس ۷ : شرایط وجوب و کیفیت به جا آوردن نماز آیات	– لباس نمازگزار – مکان نمازگزار – واجبات نماز	کیفیت نماز دورکعتی	– می‌خواهم نماز آیات به جا بیاورم، بنابراین، باید نماز دورکعتی را بلد باشم و لباس و مکان نمازم هم شرایط لازم را داشته باشند.
درس ۱۰ : شرایط وجوب و کیفیت به جا آوردن تیمم	– اوقات نماز – نماز قضا	اوقات نماز	– تیمم مانند وضو، باید سر وقت نماز و تا پیش از قضا شدن آن انجام شود.

دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که

- اقامه‌ی نماز به جماعت، فواید و اهمیت بسیار و احکام و شرایط خاصی دارد.
- نماز آیات، از واجبات دینی است که در اوقات خاصی باید اقامه شود و احکام خاصی دارد.
- تیمم از واجبات دینی است که در اوقات مشخصی لازم می‌شود و احکام خاصی دارد.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب سه درس با عناوین زیر ارائه شده‌اند.

- درس ۵ : همیشه با هم
- درس ۷ : سفر به یاد ماندنی
- درس ۱۰ : به جای .....

نکاتی درباره‌ی آموزش‌های مربوط به آداب و مراسم اسلامی

مراسم بزرگداشت اعیاد دینی، از جمله آداب و رسومی هستند که بخشی از سیمای دین را به نمایش می‌گذارند و برای دین‌داران در همه‌ی سنین، به‌ویژه برای کودکان، جذاب‌اند. آن‌ها در حقیقت بازتابی از عقاید دینی محسوب می‌شوند و وسیله‌ی مؤثری برای تواناساختن دین‌داران برای حرکت عاطفی و عقلانی به اعماق دین به‌شمار می‌آیند.

آموزش‌های مربوط به این زمینه، اصولاً باید بیشتر بر احساس و اشتیاق دانش‌آموزان نسبت به اعیاد متمرکز باشد. کودکان در جشن‌های مربوط به این اعیاد به مواردی توجه دارند که به احساس آن‌ها در این زمینه هم شکل می‌دهند. مواردی نظیر: چراغانی، پوشیدن لباس‌های نو و زیبا، شرکت در مراسم و مجالس شادی و سرور، عیدی دادن و عیدی گرفتن، خوردن خوراکی‌های خوشمزه، اجرای برنامه‌های شاد و جذاب و ....

درباره‌ی بخش آداب و مراسم اسلامی کتاب هدیه‌های آسمان (پایه‌ی چهارم)

معرفی بخش

بخش آداب و مراسم اسلامی در هدیه‌های آسمان پایه‌ی چهارم به دنبال معرفی عید سعید بعثت پیامبر اسلام (ص) است. همچنین، در این بخش به معرفی مسجد به عنوان پایگاه فعالیت‌های عبادی، علمی و اجتماعی مسلمانان اشاره شده و موضوع نماز

جماعت – نه به لحاظ احکام وارده بلکه – به عنوان یک فعالیت اجتماعی و مراسم مهم مذهبی در میان مسلمانان مطرح گردیده است. زیارت و آداب آن نیز به عنوان یکی از مراسم جالب توجه برای دانش‌آموزان جزء موضوعات این بخش در پایه‌ی چهارم است.

کودکان طی درس‌های این بخش، درمی‌یابند که در اسلام فعالیت‌های اجتماعی و مراسم شاد و پر نشاط مذهبی، فراوان وجود دارد و مسلمانان با شرکت در این گونه مراسم و فعالیت‌ها، ضمن برقراری رابطه‌ی دوستی و برادری با یک‌دیگر، ارزش‌های دینی خود را پاس می‌دارند.

دانش‌آموز در این بخش می‌آموزد که

● عید مبعث، یکی از اعیاد بزرگ اسلامی است که مسلمانان سراسر جهان آن را جشن می‌گیرند.

● زیارت، یکی از شادی‌بخش‌ترین مراسم اسلامی است و آداب خاصی دارد.

● مسجد، خانه‌ی خدا و محل فعالیت‌های علمی، آموزشی و اجتماعی مسلمانان است و حضور در آن، آدابی دارد.

اسامی واحدهای درسی

در کتاب درسی دانش‌آموز، این مباحث در قالب سه درس با عناوین زیر ارائه شده‌اند.

درس ۶: مساجد مسلمانان

درس ۱۲: زنگ انشا

درس ۱۴: سحرگاه باشکوه.

۴. راهنمای استفاده از محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان

محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان

پاسخ به چند سؤال

محتوا چیست؟

محتوا به چه شکل‌هایی ارائه می‌شود؟

نقش محتوا در برنامه‌های درسی سنتی و جدید چیست؟

در هدیه‌های آسمان، چه چیزی محتوای آموزشی را تشکیل

می‌دهد؟

آیا محتوای آموزشی صرفاً همان کتاب درسی است؟

آیا متن همه‌ی درس‌های کتاب در بردارنده‌ی تمامی محتوای

موردنظر و مطابق با اهداف درس است؟

چگونه از محتوای آموزشی استفاده کرده و آن را تحلیل و

سپس سازماندهی مجدد کنیم؟

برای استفاده از محتوا چه قدم‌های اساسی‌ای باید برداشت؟

محتوای آموزشی از چه اجزا و بخش‌هایی تشکیل شده

است؟

محتوا چیست؟

عمده‌ی محتوا، همان است که به‌وسیله‌ی برنامه‌ریزان

طراحی و توسط مؤلف، انتخاب و سازماندهی می‌شود اما این

همه‌ی محتوا نیست. در فرایند آموزش، آنچه معلم برای تدریس

پیش‌بینی کرده و تدارک دیده است و در ضمن تدریس، بروز و

جلوه می‌کند، همچنین آنچه از تعامل دانش‌آموزان با یک‌دیگر

حاصل می‌شود. بخشی از محتوا را تشکیل می‌دهد؛ یعنی، علاوه

بر مفاهیم، مهارت‌ها و نگرش‌هایی که تهیه‌کنندگان محتوای برنامه‌ی

درسی درنظر گرفته‌اند، رابطه‌ی معلم با دانش‌آموزان و رابطه‌ی

دانش‌آموزان با یک‌دیگر نیز منشأ بخشی دیگر از محتواست.

محتوا به چه شکل‌هایی ارائه می‌شود؟

یکی از شکل‌های ارائه‌ی محتوا، شکل نوشتاری آن است

که در آن به اصول روان‌شناسی و برنامه‌ریزی درسی کمتر توجه

می‌شود؛ در حالی که محتوا را علاوه بر صورت مکتوب، در

قالب‌ها و شیوه‌های دیگری نیز می‌توان ارائه کرد. این شکل از

ارائه‌ی محتوا در برنامه‌های سنتی شکل غالب بوده است. انتخاب

عکس‌ها و تصاویر زیبا درباره‌ی مفاهیم و مطالب تهیه شده، شکل دیگری از ارائه‌ی محتواست. گاهی یک عکس خوب و معنادار بیش از یک متن نوشتاری در یادگیرنده تأثیر می‌گذارد؛ به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی که یادگیری از طریق عینی و بصری، بهتر انجام می‌پذیرد. شیوه‌ی دیگری که محتوای آموزشی از طریق آن شکل می‌گیرد و امکان یادگیری را برای دانش‌آموز فراهم می‌کند، فعالیت‌های خارج از مدرسه است. گاهی یک بازدید هدف‌دار، به مراتب، بیش از کتاب، تدریس و کلام معلم، در یادگیری مؤثر واقع می‌شود.

نقش محتوا در برنامه‌های درسی سنتی و جدید چیست؟

در برنامه‌های سنتی (مرسوم)، محتوای آموزشی، به متون

درسی منحصر و محدود می‌شود و همه‌ی هم و غم معلمان این

است که مطالب را دقیقاً و موبه مو تدریس کنند؛ لذا معلمان

موفقیت خود در تدریس و یادگیری دانش‌آموزان را هم بر مبنای

میزان آموخته‌های آنان از همان درس‌ها ارزیابی می‌کنند. در

برنامه‌ی جدید تربیت دینی، با توجه به تغییراتی که در تلقی نسبت

به محتوای آموزشی، نقش و اهمیت آن در فرایند آموزش و

یادگیری و نیز سطح دانش و مهارت‌های معلمان رخ داده است،

محتوای آموزشی، دیگر تنها به متون مکتوب کتاب‌های درسی

منحصر نمی‌شود.

تصاویر هدیه‌های آسمان، فعالیت‌های کتاب کار و مطالب

راهنمای معلم، هرکدام به سهم خود بخشی از محتوای برنامه را

تشکیل می‌دهند. به همین علت، برخی از درس‌ها به‌ظاهر، مطلب

چندانی برای یادگیری ندارند؛ این درحالی است که متن و تصاویر

آن‌ها راه ورود به فعالیت‌های یادگیری توصیه شده در کتاب

راهنمای معلم و نیز سایر فعالیت‌های موردنظر آموزگار است.

بنابر آنچه گفته شد، محتوای تدوین شده، تنها بخش کوچکی از

محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد و این معلم است که باید با

مشارکت دانش‌آموزان به توسعه‌ی مفاهیم (البته در چهارچوب

اهداف و حوصله‌ی کلاس) بپردازد. چه بسا آموزگار برای تدریس

یک درس، متناسب با موقعیت کلاس و امکانات خود و

دانش آموزانش در کنار متن درسی از فعالیت‌های یادگیری مناسب دیگر استفاده کند و اهداف درس را تحقق بخشد.

در هدیه‌های آسمان، چه چیزی محتوای آموزشی را تشکیل می‌دهد؟

در کتاب هدیه‌های آسمان، اساساً عمده‌ی محتوا به وسیله‌ی برنامه‌ریزان طراحی و توسط مؤلف، انتخاب و سازماندهی شده است اما این تمام محتوا نیست. آنچه معلم برای تدریس در فرایند آموزش، پیش‌بینی کرده و تدارک دیده است و در ضمن تدریس، بروز و جلوه می‌کند، همچنین آنچه از تعامل دانش‌آموزان با یکدیگر حاصل می‌شود، بخشی از محتوا را تشکیل می‌دهد؛ بدین ترتیب علاوه بر متن‌ها و فعالیت‌هایی که تهیه‌کنندگان محتوا در نظر گرفته‌اند، معلم و دانش‌آموزان نیز در مسیر یک رابطه‌ی تعاملی با یکدیگر، تولیدکننده‌ی بخش مهمی از محتوا به‌شمار می‌روند.

آیا محتوای آموزشی صرفاً همان کتاب درسی است؟

پاسخ این سؤال واضح است و باید گفت محتوای نهایی هدیه‌های آسمان، متناسب با زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و حتی جغرافیایی موجود در هر منطقه، می‌تواند توسط معلم و دانش‌آموزان همان منطقه شکل نهایی به‌خود بگیرد و به عنوان ابزاری برای آموزش استفاده شود. با این تعبیر، کتاب درسی صرفاً راهنما به‌شمار می‌رود و در فرایند آموزش همچون یک «نقطه‌ی عزیمت» تلقی می‌شود و معلم آگاه پس از تحلیل دقیق و عمیق محتوا و در نتیجه، درک مفاهیم و روابط موجود در هر درس، محتوا را متناسب با اهداف یادگیری تعیین شده مجدداً سازماندهی می‌کند.

آیا متن همه‌ی درس‌های کتاب دربردارنده‌ی تمامی محتوای مورد نظر و مطابق با اهداف درس است؟

بسیاری از متون کتاب هدیه‌های آسمان محتوای مفصلی ندارند و به خودی خود تمامی اهداف درس را پوشش نمی‌دهد. محتوای آموزشی این درس‌ها تنها ابزاری برای آغاز بحث توسط آموزگار محترم و شروع یک گفت‌وگوی مؤثر میان آموزگار و دانش‌آموزان است. نقش مؤثر معلم، به عنوان مدیر یادگیری و تسهیل‌کننده‌ی آن، در این گونه درس‌ها بیش از دروس دیگر این کتاب مورد توجه قرار گرفته است. بدین ترتیب، آموزگار محترم با شناختی که از دانش‌آموزان، محیط و امکانات موجود دارد،

می‌تواند برای تحقق اهداف درس‌ها شخصاً اقدام کند. توضیحات راهنمای معلم ابزار کمکی مؤثری برای تحقق این امر است.

چگونه از محتوای آموزشی استفاده کرده و آن را تحلیل و سپس سازماندهی مجدد کنیم؟

معلم باید محتوای رسمی را مجموعه‌ای از مفاهیم و مهارت‌هایی که قبل از اجرای برنامه‌ی درسی، براساس بررسی‌ها و شناخت‌های مختلف تهیه و تنظیم شده‌اند، بداند که ممکن است در فرایند آموزش و توسط خود آن‌ها اصلاح یا تکمیل شود یا تغییر و توسعه پیدا کند. براین اساس، معلم ابتدا باید به تحلیل محتوا بپردازد. تحلیل محتوا یعنی تلاش برای بررسی و شناخت ابعاد گوناگون یک واحد درسی.

تحلیل محتوا به معلم این امکان را می‌دهد که با برداشتی صحیح از اهداف آموزش و نیز امکاناتی که محتوا در اختیار او قرار داده است، به سازماندهی مجدد محتوا، متناسب با نیازها، توانایی‌ها و امکانات خود و شاگردانش بپردازد و محتوای آموزشی را در قالبی پویا و زنده به شاگردانش ارائه دهد. سازماندهی مجدد به معنای خلق، گزینش یا ترکیب راهبردها و روش‌های منحصر به فرد تدریس براساس برنامه‌ی درسی و محتوای آموزشی آن است. این روش‌های منحصر به فرد (که تعداد آن‌ها بی‌شمار است) عاملی است که به محتوای موجود، رنگ و بویی تازه می‌بخشد.

برای استفاده از محتوا چه باید کرد؟

مسلماً پیش از شروع آموزش، باید برنامه‌ی درسی و محتوای آن را به‌طور عمیق شناخت. این شناخت همان تحلیل محتواست؛ سپس، باید با تکیه بر دانش‌ها، مهارت‌ها و توانایی‌های حرفه‌ای خود به سازماندهی مجدد محتوا پرداخت. سازماندهی مجدد از طریق خلق یا انتخاب روش‌های منحصر به فرد تدریس به محتوا رنگ بومی و منطقه‌ای می‌دهد و آن را برای کودکان قابل فهم می‌کند. راهنمای تدریس بهترین ابزار برای این منظور است. مطالعه‌ی راهنما به معلمان محترم امکان تحلیل محتوا و سازماندهی مجدد آن را می‌دهد. به همین جهت در ادامه‌ی این بخش به بررسی ساختار محتوای هدیه‌های آسمان می‌پردازیم.

ویژگی‌های محتوای آموزشی در هدیه‌های آسمان
(آشنایی با کتاب درسی، کتاب کار و راهنمای معلم و
کارکرد هریک)

پاسخ به چند سؤال

محتوا در هدیه‌های آسمان در کدام قالب‌های کلی ارائه

شده است؟

کارکرد و ویژگی‌های کتاب درسی چیست؟

کارکرد و ویژگی‌های کتاب کار چیست؟

کارکرد و ویژگی‌های کتاب راهنمای معلم چیست؟

ساختار پیمانه‌ای در هدیه‌های آسمان چگونه است؟

محتوا در هدیه‌های آسمان در کدام قالب‌های کلی

ارائه شده است؟

محتوا در هدیه‌های آسمان در قالب سه سند رسمی ارائه

شده است.

کتاب درسی

کتاب کار

کتاب راهنمای معلم.

هریک از کتاب‌های مذکور، کارکرد و وظیفه‌ی خاص خود

را دارند و هریک به‌نوبه‌ی خود در امر یادگیری مؤثرند؛ بنابراین،

کنار گذاشتن یا - به عکس - توجه بیش از حد به یکی از سه سند

مذکور یا عدم توجه به هریک از آن‌ها، موجب اختلال در یادگیری

و عدم دستیابی به اهداف یادگیری می‌شود.

کتاب درسی: کتاب درسی شامل مجموعه‌ای از متن و

تصویر برای ارائه‌ی خطوط کلی و اصلی محتوای آموزشی برنامه‌ی

درسی است. این مجموعه کلمات و تصاویر، صرفاً بخشی از

مفاهیم موردنظر برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب درسی را مطرح می‌کند.

کتاب کار: کتاب کار، در واقع ابزار مناسبی برای توسعه

و تعمیق یادگیری‌های دانش‌آموزان، تقویت علاقه‌مندی آن‌ها به

انجام دادن فعالیت‌های مربوط به درس و بروز ابتکار و خلاقیت

آن‌هاست. فعالیت‌های کتاب کار را می‌توان ابزاری مناسب برای

«کار در خانه»ی دانش‌آموزان نیز دانست.

تمرین‌های کتاب کار، اطلاعات دانش‌آموزان را توسعه

می‌دهند، طبقه‌بندی می‌کنند، ادراکشان را از مفاهیم عمیق می‌کنند،

دانش‌آموزان را به فعالیت و تلاش و پویایی وا می‌دارند، به

دانش‌آموزان انگیزه و شادی می‌بخشند و آن‌ها را برای یادگیری
بهرتر و مناسب‌تر، آماده می‌کنند. کتاب کار، ابزاری مناسب و مؤثر
برای ارزش‌یابی آموخته‌های دانش‌آموزان و کم و کیف تحقق
اهداف و انتظارات نیز به‌شمار می‌رود.

راهنمای معلم: این کتاب به آموزگار کمک می‌کند تا با

دیدنی وسیع‌تر و اطلاعاتی بیشتر، به ارائه‌ی محتوای دروس

«هدیه‌های آسمان» به دانش‌آموزان بپردازد. در راهنمای معلم دو

بخش عمده درنظر گرفته شده است. بخش اول با عنوان «کلیات»

(بخش حاضر) مشتمل بر دیدگاه‌ها، تعاریف، تبیین رویکرد و نیز

اطلاعات کلی مورد نیاز آموزگاران و کارشناسان محترم درباره‌ی

برنامه‌ی درسی است. در بخش دوم، اهداف هر درس، توضیحی

مختصر درباره‌ی محتوا، شیوه‌ی تدریس آن، روش ارزش‌یابی

میزان یادگیری کودکان و نیز نکات پنهان در لابه‌لای نوشته‌ها و

تصاویر کتاب درسی، ارائه شده است.

کارکرد و ویژگی‌های کتاب درسی چیست؟

کتاب درسی یکی از سه سند آموزشی هدیه‌های آسمان

تلقی می‌شود. در این سند، تقریباً تمامی اجزای یک «واحد درسی»

(توضیحات مربوط به آن بعداً می‌آید) به جز فعالیت‌های مندرج در

کتاب کار، گنجانده شده است. کتاب درسی در واقع، راهنمای

اصلی کار معلم و دانش‌آموز و دربرگیرنده‌ی بخشی از محتوای

هدیه‌های آسمان است.

در واقع، این کتاب درسی است که به درس و بحث و

جریان یادگیری جهت می‌دهد و به برقراری ارتباط با دانش‌آموز و

معلم می‌پردازد.

کتاب درسی مهم‌ترین ابزار یادگیری و خط هادی اصلی

برای آموزش است.

کارکرد و ویژگی‌های کتاب کار چیست؟

کتاب کار چیست؟ کتاب کار، کتابی است که توسط

دانش‌آموزان شکل می‌گیرد و کامل می‌شود. به همین دلیل،

دانش‌آموزان نیز به آن تعلق خاطر و علاقه‌مندی بیشتری دارند.

ابتدای کتاب، مشخصات دانش‌آموز نوشته می‌شود و عکس او

نیز نصب می‌گردد. در زیر هر صفحه و نیز در پایان کتاب، معلم

یادداشت‌هایی برای او می‌نویسد تا هم گزارش ارزش‌یابی معلم به

دانش‌آموز و والدین او باشد و هم در آینده یادگیری خوبی از

کلاس باقی بماند. فعالیت‌های کتاب کار، به عنوان بخشی از محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند و در ارزش‌یابی آموخته‌های دانش‌آموزان و تشخیص تحقق اهداف نیز مؤثر است.

کتاب کار چه کاری انجام می‌دهد؟

دانش‌آموزان برای انجام دادن فعالیت‌های کتاب کار، مهارت‌های متنوعی را به کار می‌گیرند؛ برای مثال آن‌ها می‌توانند:

○ احساس خود را شرح دهند یا بیان کنند.

○ تفسیر کنند.

○ عقاید خود را صورت‌بندی کنند و ارائه دهند.

○ درباره‌ی یک موضوع گفت‌وگو کنند.

○ جمع‌بندی کنند.

○ مفاهیم را تفکیک یا با یک‌دیگر ترکیب کنند.

○ یک داستان بسازند یا جست‌وجو کنند.

○ شعر بخوانند یا برای یک شعر ریتم بسازند.

○ مقایسه کنند.

○ قضاوت کنند.

○ توصیه دهند.

○ انتخاب کنند.

○ تصمیم‌گیری کنند.

○ تخیل کنند.

○ فکر کنند.

○ تجربیات، افکار و آرزوهای خود را مرور کنند.

○ اطلاعات خود را در مورد موضوعی بیان کنند.

○ به تحقیق در مورد یک موضوع بپردازند.

○ به اطراف خود دقت کنند.

○ مشاهده کنند.

○ پیش‌بینی کنند.

○ از مهارت جمله‌نویسی استفاده کنند.

○ از مهارت رنگ‌آمیزی، نقاشی و کاردستی استفاده کنند.

○ و ....

یک سؤال: دلیل تفکیک کتاب کار از کتاب درسی چیست؟

کتاب کار کارکردی کاملاً مجزا از کتاب درسی دارد اما بعضی به دلیل عدم آگاهی از این کارکردها این سؤال را طرح می‌کنند که چرا این دو کتاب به صورت مجزا ارائه شده‌اند. در پاسخ باید گفت علاوه بر تفاوت اساسی و ماهوی میان کتاب کار و کتاب درسی، این تفکیک از افزایش نامناسب حجم کتاب درسی جلوگیری می‌کند. همچنین، می‌تواند به صرفه‌جویی در هزینه‌های چاپ کتاب هم کمک کند. در صورتی که کتاب درسی هدیه‌های آسمان روی کاغذ مرغوب چاپ و با جلدی محکم صحافی شود، می‌تواند چند سال و توسط چند دانش‌آموز مورد استفاده قرار گیرد و تنها کتاب کار هر سال به تعداد دانش‌آموزان چاپ و در میان آن‌ها توزیع شود.

ویژگی‌های کتاب کار: فعالیت‌های کتاب کار به نوعی

تنظیم شده‌اند که دانش‌آموز نیازمند به یادآوردن جمله‌ها و عبارت‌های مشخصی از متن درس یا گفته‌های معلم و سایر دانش‌آموزان نیست. تمرین‌های این کتاب زمینه‌ای فراهم می‌کنند که دانش‌آموزان روابط موضوعات مختلف موردنظر را دریابند، ابعاد و نیز مصادیق مختلف یک مفهوم را شناسایی و تحلیل کنند، مفاهیم متعدد را با یک‌دیگر ترکیب کنند، مصادیق را تشخیص

دهند، آموخته‌های خود را تعمیم دهند و ... مجموعه‌ی این فعالیت‌ها می‌تواند به نتیجه‌گیری، تثبیت یادگیری و توسعه‌ی آن کمک کند. تمرین‌های کتاب کار همچنین می‌تواند بازخوردی از یادگیری دانش‌آموزان برایشان فراهم کند. به این ترتیب، آن‌ها از کم و کیف فعالیت‌ها و آموخته‌های خود آگاه می‌شوند و از آن برای بهبود تلاش‌های خود و در نهایت، یادگیری کامل‌تر بهره‌برداری می‌کنند. تنوع فعالیت‌های کتاب کار این امکان را

فعالیت‌ها این اختیار به دانش‌آموزان داده شده است که مطلب موردنظر خود را بنویسند یا بگویند. البته با صلاح دید معلم آنان می‌توانند از شیوه‌های دیگر متناسب با موضوع هم استفاده کنند؛ زیرا دانش‌آموزان نیازها، توانایی‌ها و علاقه‌های متفاوتی دارند و لزومی ندارد آن‌ها را به انجام دادن کاری واحد به شکلی یکسان وادار کنیم.

فراهم می‌آورد که دانش‌آموزان با سبک‌های مختلف یادگیری، از فرصت‌های فراهم شده برای تکمیل یادگیری‌های خود بهره ببرند. یکی از ویژگی‌های فعالیت‌های کتاب کار این است که اغلب تمرین‌ها و سؤالات، پاسخی واحد و یک‌نواخت ندارند و دانش‌آموزان می‌توانند برحسب تجارب، یافته‌ها و آموخته‌های خود جوابی متفاوت با پاسخ دیگران به پرسش‌ها بدهند. در برخی از

نکته

بدون کتاب کار، آموزش کامل نمی‌شود.
کتاب کار ابزاری برای سرگرمی و وقت‌کشی نیست.
بدون کتاب کار نمی‌توان به اهداف یادگیری در کتاب هدیه‌های آسمان دست یافت.

شده است؟

بخش، واحد درسی و نمادهای به کار رفته در آن‌ها به چه معناست و کارکرد هریک چیست؟
ارتباط میان واحدهای درسی و اجزاء آن‌ها چگونه است؟
ساختار پیمانه‌ای هدیه‌های آسمان چگونه است؟
کتاب درسی هدیه‌های آسمان از چه اجزاء مشترکی تشکیل شده است؟

در کتاب هدیه‌های آسمان، همانند سایر کتاب‌های درسی، تعدادی واحد درسی وجود دارد؛ هریک از این واحدها به نوبه‌ی خود به لحاظ محتوایی با یکی از بخش‌های موضوعی هشت‌گانه (اخلاق، احکام، خداشناسی، امامت، پیامبری، معاد، مراسم و قرآن) در ارتباط است. کتاب هدیه‌های آسمان پایه‌ی چهارم از ۲۲ واحد تشکیل شده است این واحدها نیز هریک به اجزائی با وظایف و کارکردهای مشخص تفکیک می‌شود که در ادامه بدان خواهیم پرداخت.

بخش، واحد درسی و نمادهای به کار رفته در آن‌ها به چه معناست و کارکرد هریک چیست؟

بخش: وقتی تعدادی از واحدهای درسی در کنار هم قرار گیرند و یک زنجیره‌ی مفهومی مرتبط با یک‌دیگر را تشکیل می‌دهند، می‌گوییم که یک بخش به وجود آمده است. بخش‌ها

کارکرد و ویژگی‌های کتاب راهنمای معلم چیست؟

راهنمای معلم می‌تواند پلی ارتباطی میان برنامه‌ریزان و مؤلف هدیه‌های آسمان از یک‌سو و آموزگاران محترم از سوی دیگر باشد. ابزاری است که به مؤلف و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا مطالبی را که مورد نظرشان بوده است و در کتاب درسی به‌طور مستقیم بدان اشاره نکرده‌اند، بیان کنند و از طریق آموزگاران محترم به کودکان انتقال دهند. همچنین، به آموزگاران کمک می‌کند تا نقاط مبهم و تاریک درس‌ها را بهتر و راحت‌تر ببینند و آنچه را در لابه‌لای کلمات از چشم کودکان پنهان می‌ماند، در برنامه‌ی تدریس خود بگنجانند و با دستی پر و اندوخته‌ای غنی، به امر آموزش بپردازند. به بیان دیگر، راهنمای تدریس، اهداف آموزشی و تربیتی موردنظر برنامه، حد و مرز این اهداف و چگونگی تحقق آن‌ها را مشخص می‌کند، درجه‌ی اهمیت نکات مختلف برنامه و نقاط مورد تأکید محتوا را نشان می‌دهد، و در نهایت، راه کارهایی را که به کار بستن آن‌ها، موجب دستیابی سریع‌تر و دقیق‌تر به اهداف موردنظر می‌شود، معرفی می‌کند.

ساختار محتوای آموزشی هدیه‌های آسمان

پاسخ به چند سؤال

کتاب درسی هدیه‌های آسمان از چه اجزاء مشترکی تشکیل

صرفاً به لحاظ موضوعی، از یک‌دیگر باز شناخته می‌شوند. در کتاب هدیه‌های آسمان، هر واحد درسی به یک یا چند بخش از بخش‌های موضوعی هشت‌گانه مربوط است. این موضوعات عبارت‌اند از:

خداشناسی، با هدف کلی آشنایی با برخی از صفات خداوند پیامبری، با هدف کلی آشنایی با پیامبران بزرگ خدا، به‌ویژه پیامبر اکرم (ص)

امامت، با هدف کلی آشنایی با امامان و پیشوایان و راهنمایان بزرگ

معاد، با هدف کلی آشنایی با تأثیر گفتار و رفتار ما در زندگی دنیا و آخرت

قرآن، با هدف کلی آشنایی با برخی مضامین قرآنی
آداب و اخلاق، با هدف کلی آشنایی با برخی از خلیات نیک و آداب اسلامی رفتار با دیگران

احکام، با هدف کلی آشنایی با برخی احکام ضروری دین
مراسم، با هدف کلی آشنایی با آداب و شعائر اسلامی، به‌ویژه اعیاد اسلامی.

واحد درسی: واحدهای درسی اجزاء اصلی و کلی محتوای آموزشی را تشکیل می‌دهند. هر واحد درسی شامل اجزاء کوچک‌تری نظیر عنوان درس، متن درس، تصاویر، تمرینات انتهایی درس و تمرینات کتاب کار است. این اجزاء در یک نظام همساز، شبکه‌ای از مفاهیم را تشکیل می‌دهند که اهداف درس را محقق می‌سازند.

ارتباط میان واحدهای درس و اجزاء آن چگونه است؟ هر واحد درسی، بخش مستقلی از کتاب درسی است که اهداف یادگیری مشخصی را دنبال می‌کند. این اهداف دقیقاً با اهداف کلی پایه‌ی چهارم مطابقت دارند. اما دقیق‌تر، جزئی‌تر و عینی‌ترند. هریک از اجزاء واحد درسی (عنوان، متن، تصویر، تمرین‌ها و ...) به نوعی وظیفه‌ی تحقق اهداف هر واحد درسی را به‌عهده دارند؛ برای مثال، عنوان یک واحد درسی می‌تواند حاوی پیام اصلی درس باشد. یا صرفاً در دانش‌آموز ایجاد انگیزه کند یا این که متن یک درس حاوی تمامی جزئیات و محتوای موردنظر یا صرفاً ابزاری برای تفکر یا جهت‌دهی به کار گروهی برای رسیدن به اهداف باشد. شناخت وظایف و کارکردهای هریک از اجزاء

واحد درسی بسیار مهم و ضروری است و یکی از مهم‌ترین بخش‌های تحلیل محتوا به‌شمار می‌رود.

ساختار پیمانه‌ای هدیه‌های آسمان چگونه است؟

در کتاب هدیه‌های آسمان، تدریس مستقل هر بخش، بدون نیاز به تدریس بخش‌های قبلی امکان‌پذیر است. این ساختار پیمانه‌ای امکان هماهنگی تدریس را با موقعیت‌های زمانی و مکانی خاص، برای آموزگار فراهم می‌سازد؛ بدین ترتیب، آموزگار می‌تواند با مشورت دانش‌آموزان یا هم‌زمان با مناسبت‌های خاص نظیر محرم، ماه رمضان و عید فطر یا روز مادر، روز معلم و ... درس‌ها را با ترتیبی تازه ارائه کند. تنها استثنا در این مورد، بخش خداشناسی است که ضروری است درس‌های این بخش به ترتیب آموزش داده شوند.

معرفی فرایند یادگیری دانش‌آموز در یک واحد درسی

پاسخ به چند سؤال

در کتاب هدیه‌های آسمان، واحد درسی از چه عناصری تشکیل شده است؟

ویژگی‌ها و کارکرد هریک از عناصر واحد درسی چیست؟
وظیفه و ویژگی‌های هریک از اجزاء بسته‌ی آموزشی چیست؟

در کتاب هدیه‌های آسمان، واحد درسی از چه عناصری تشکیل شده است؟

یک واحد درسی در کتاب هدیه‌های آسمان از عناصر زیر تشکیل شده است.

— عنوان واحد درسی

— تصویر

— متن

— فعالیت‌ها و تمرین‌های انتهایی درس

— فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب کار.

ویژگی‌ها و کارکرد هریک از عناصر واحد درسی چیست؟

— عنوان واحد درسی: عنوان واحد درسی معمولاً در

کنار یا در زیر شماره‌ی واحد درسی به‌صورت یک عبارت کوتاه چند کلمه‌ای درج شده است.

یکی از سؤالات مهم آموزگاران این است که یک عنوان چه کارکردهایی می‌تواند داشته باشد. برخی کارکردهایی که می‌توان برای عنوان واحد درسی در نظر گرفت، عبارت‌اند از:

— ایجاد انگیزه برای یادگیری

— جهت‌دهی به مسیر یادگیری

— ایجاد سؤال

— زیبایی معنایی

— نشانه‌ای از محتوا و ساختار متن

— نشانه‌ای از اهداف یادگیری متن

آیا می‌توان کارکردهای دیگری را برای عنوان واحد درسی در نظر گرفت؟

پاسخ، مسلماً مثبت است و آموزگاران بهترین و شایسته‌ترین افراد برای انجام دادن چنین کاری هستند.

یک سؤال: چرا برخی از درس‌های کتاب، عنوان ندارند؟

بسیار خوب است اگر دانش‌آموزان بتوانند با همکاری یک‌دیگر، عنوان مورد علاقه‌ی خود را انتخاب کنند و بنویسند. این کار علاوه بر پرورش خلاقیت فردی، آن‌ها را با موضوع و محتوای متن درسی بیش از پیش آشنا می‌کند.

نکته‌ی مهم این است که در یک کلاس به تعداد دانش‌آموزان یا گروه‌های موجود، می‌تواند عنوان‌هایی برای درس وجود داشته باشد و لزومی ندارد که آموزگار یکی را انتخاب کند، یکی را بر دیگری ترجیح دهد یا دانش‌آموزان را به استفاده از یک عنوان وادار سازد.

— تصویر: کودکان زیبا هستند و زیبایی را دوست دارند.

روح آن‌ها با زیبایی پیوندی عمیق دارد؛ آن‌ها به دنبال چیزهایی هستند که چشم و گوششان را بنوازد و قوه‌ی تخیلشان را به پرواز درآورد. کودکان هنر را دوست دارند و البته هنر ویژه‌ی خود را می‌طلبند؛ از تکلف و زیاده‌گویی بیزارند و هرچه فطرت زیباپرست آن‌ها را نادیده بگیرد، طرد می‌کنند. توجه به جنبه‌های زیبایی شناختی، رکن آموزش‌های دینی به‌شمار می‌آید و کمک می‌کند که اولاً این درون‌مایه‌ی فطری دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد؛ دوم این که آن‌ها از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن داشته باشند و سوم، چهره‌ای زیبایی از الگوهای دینی بر پرده‌ی جان و اندیشه‌شان نقش بندد.

هدیه‌های آسمان، اولین تجربه برای تحقق این آرمان بزرگ است که بتوان زیبایی‌های دین و دین زیبا را با زبانی کودکان به کودکان آموخت.

یکی از ابزارهای مفید پرورش حس زیبایی دوستی در کودکان استفاده‌ی مؤثر از تصاویر است.

تصاویر کارکردهای دیگری نیز دارند؛ از جمله:

عینی کردن مفاهیم

ایجاد احساس لذت

ساده کردن کلمه‌ها و عبارت‌ها

شروعی مناسب برای تدریس

ساده کردن مفهوم و پیام متن

کامل کردن آموزش و متن درسی

ایجاد فعالیت

تقویت توانایی بهتر دیدن و بیشتر فکر کردن

ایجاد امکان تجربه کردن

افزایش توانایی‌های ذهنی.

آیا می‌توان کارکردهای دیگری برای یک تصویر در نظر گرفت؟

پاسخ مسلماً مثبت است و آموزگاران بهترین و شایسته‌ترین افراد برای انجام دادن چنین کاری هستند.

— متن: ادبیات کودکان امکان ارزشمندی را در اختیار

برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی قرار می‌دهد تا بتوانند به زبان کودکان بیش از پیش نزدیک شوند و کلام خود را با آنان هماهنگ کنند.

هدیه‌های آسمان پیش از هرچیز، اثری است درحوزه‌ی ادبیات کودکان و در آن، تا آن‌جا که به محتوا، اصالت مفاهیم و ساختار آموزشی مواد درسی لطمه وارد نشود، از آموزه‌های مربوط به ادبیات کودکان و محصولات کارشناسان این حیطه بهره گرفته شده است.

در متن‌های کتاب هدیه‌های آسمان، با توجه به ویژگی‌های روانی کودکان در دوره‌ی ابتدایی، بر محسوسات و نمونه‌های عینی تأکید شده و از طرح مطالب انتزاعی و خشک و غیر ملموس، تا حد امکان، پرهیز شده است. همچنین، بر تربیت استعداد های کودک برای شناختن اوضاع جهان خارج و مرتبط کردن مطالب درسی با مظاهر زندگی و اشیاء موجود در محیط خاص کودک تأکید شده است. ضمن توجه به اهمیت بهره‌گیری از حافظه‌ی کودکان به نحو مطلوب، ادراک مفاهیم و فراگیری طرز استفاده از آن‌ها (در قالب اهداف) نیز مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

برای بیان مفاهیم، تا حد ممکن بر استفاده از تخیل کودکان و به رسمیت شناختن عناصر خیالی ذهن کودکان در مواقع مقتضی، تأکید شده است. البته به گونه‌ای که آرام آرام بتوانند به تفکر و تعقل بپردازند و خوشتن را با عالم گسترده و زیبای خیال، دلخوش نکنند. برای تحقق این اهداف، تا حد ممکن از مفاهیم ساده و ملموس استفاده شده است، مفاهیمی که دانش‌آموزان خود با آن‌ها ارتباط برقرار سازند، آن‌ها را درک کنند و نسبت به آن‌ها احساس خوشایند و دلپذیری داشته باشند.

کارکردهای متن عبارت‌اند از:

ایجاد بستری برای ارائه‌ی مفاهیم ساده و عینی کردن آن‌ها
ایجاد احساس لذت

شروعی مناسب برای تدریس

ایجاد فعالیت و فرصت مناسب برای یادگیری

جهت‌دهی دانش‌آموز و معلم به سوی اهداف درس

ایجاد امکان تفکر.

— فعالیت‌ها و تمرین‌های انتهای درس: فعالیت‌ها و

تمرین‌های انتهای درس، در پایه‌ی چهارم با عنوان «دوست داری

برایت بگویم» و «من می‌توانم» در واقع، جهت‌دهنده‌ی فعالیت‌های یادگیری و حاوی پیام اصلی هر درس است.

«دوست داری برایت بگویم» به هیچ‌وجه کارکرد سؤالات

پایانی درس (همانند کتاب‌های درسی گذشته) را ندارد. این عنوان برای مهم‌ترین و کلیدی‌ترین قسمت واحد درسی انتخاب شده است و با این که ممکن است صرفاً یک سؤال ساده باشد اما می‌تواند راهنمایی برای ترتیب دادن تعداد زیادی فعالیت برای یادگیری باشد؛ بنابراین، از این قسمت باید به شکل مناسب استفاده کرد و از کارکردهای آن بهره‌ی کامل را برد؛ کارکردهایی نظیر:

دربرداشتن خلاصه‌ی پیام درس

راهنمایی برای ایجاد فعالیت‌ها و فرصت‌های یادگیری

جهت‌دهی به فعالیت‌های دانش‌آموز و معلم

جهت‌دهی مناسب برای طراحی فعالیت‌های مربوط به

ارزش‌یابی.

«من می‌توانم» نیز همانند «دوست داری برایت بگویم» یک

جهت‌دهنده برای فعالیت‌های متعدد یادگیری تلقی می‌شود اما بیشترین کارکرد آن برقراری ارتباط با فعالیت‌های کتاب کار است.

در واقع، «من می‌توانم» پلی است برای ورود به کتاب کار.

— برای خواندن: چنان که از نام بخش «برای خواندن»

برمی‌آید، این بخش صرفاً برای مطالعه‌ی آزاد دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است؛ بنابراین، نیازی به حفظ کردن مطالب آن نیست.

تنها توصیه می‌شود که انگیزه‌ی لازم برای خواندن آن در دانش‌آموزان به وجود آید. ضمناً معلمان گرامی باید توجه داشته

باشند که طرح هرگونه سؤال (براساس بخش برای خواندن) باهدف ارزش‌یابی میزان دانش دانش‌آموزان خطاست و با دیدگاه

برنامه‌ریزان منافات دارد. نکته‌ی مهم این است که در بعضی

درس‌ها (نظیر درس‌های مربوط به احکام)، بخشی از محتوای درس در بخش برای خواندن درج شده است که باید بدان

توجه داشت.

— فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب کار: کتاب کار هدیه‌های

آسمان، یکی از مهم‌ترین بخش‌های محتوای آموزشی تعلیم و تربیت دینی دوره‌ی ابتدایی است که با هدف فراهم آوردن

فرصت‌های مختلف یادگیری، توسط مؤلفان و برنامه‌ریزان سازماندهی شده است. در این کتاب، دانش‌آموزان بانظارت و

راهنمایی معلم و از طریق انجام دادن فعالیت‌های مختلف فردی و گروهی، موضوعات و مطالب درسی را می‌آموزند و آموخته‌های خود را تکمیل و تثبیت می‌کنند یا توسعه می‌دهند.

دانش‌آموزان در این کتاب با انجام دادن فعالیت‌های مختلفی چون نقاشی، کاردستی، تحقیق، بحث و گفت‌وگو و ... با مطالب و مفاهیم درسی درگیر می‌شوند و خود، به نتیجه‌ی موردنظر دست می‌یابند؛ به این ترتیب، آنچه می‌آموزند، تنها اطلاعات و محفوظاتی نیست که آن را با شکل و قالبی ثابت به‌خاطر بسپارند و برای دیگران بازگو کنند بلکه حاصل تجربه‌ای جدید است که به مجموعه‌ی تجارب و دانش‌های قبلی آنان افزوده می‌شود و در سوابق ذهنی آن‌ها، بافت منسجم و یک‌پارچه‌ای را تشکیل می‌دهد. چنین دانشی، قابلیت تعمیم به موقعیت‌های مختلف روزمره را دارد و آموخته‌های دانش‌آموزان را برای زندگی روزمره مفید

می‌سازد. همچنین به آن‌ها کمک می‌کند تا پس از اتمام کلاس و درس و مدرسه هم مطابق با نیازهای جدید خود، از مسیر صحیح بیاموزند و کسب تجربه کنند و این، همان چیزی است که هر انسانی در دنیای متغیر کنونی به آن نیاز دارد.

آیا کتاب کار صرفاً برای کار در منزل است یا کلاس درس؟

برنامه‌ریزان هدیه‌های آسمان بر این اعتقادند که پاسخ این سؤال به تصمیم آموزگار و راهبرد انتخاب شده توسط وی بستگی دارد. این آموزگار است که با تکیه بر تجربیات، دانش و توانایی حرفه‌ای خود تشخیص می‌دهد که کدام فعالیت برای انجام دادن در کلاس درس (بلافاصله پس از تدریس) و کدام فعالیت برای منزل مناسب است.

چند سؤال

گاه دانش‌آموزان در نوشته‌هایشان در کتاب کار مرتکب خطاهای نگارشی می‌شوند. در چنین مواقعی، وظیفه‌ی معلم چیست؟ در مواردی که دانش‌آموزان دست به خلق نوشته‌ای می‌زنند، آن چه برای ما مهم است، بیان احساسات قلبی آن‌ها با زبان کودکانه و نیز خلاقیت آنان در این بیان است؛ بنابراین، اشکالات دستوری و نوشتاری آنان را نباید به گونه‌ای مطرح کرد که باعث دلسردی آنان شود اما نباید فراموش کرد که به‌هرحال، این مشکل باید پس از مدتی برطرف گردد و بی‌شک برطرف شدن این مشکل در درس زبان‌آموزی به سهولت امکان‌پذیر است.

آیا ضرورتی دارد حاصل تمامی فعالیت‌های دانش‌آموزان در کتاب کارشان یکسان و یکنواخت باشد؟ کتاب کار هدیه‌های آسمان بر تفکر یا خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان تأکید دارد؛ بنابراین، نتیجه‌ی کار هر یک از آنان می‌تواند به طرز محسوسی با سایرین متفاوت باشد. همچنین احساس و نگرش دانش‌آموز در مورد موضوع فعالیت نیز اهمیت دارد که این امر می‌تواند در کیفیت انجام دادن آن تأثیر بگذارد. اما آنچه مهم است، استفاده‌ی دانش‌آموز از حداکثر توان خود برای انجام دادن هر فعالیت است که طبیعتاً با توان و امکان دیگران تفاوت دارد.

۱- در نظریه‌های تربیتی - آموزشی جدید، نقش یادگیرنده در تولید دانش بسیار مهم تلقی شده است. طبق نظریات و یافته‌های رویکرد شناختی در روان‌شناسی، اگر مفاهیم جدید در بافت ذهنی و مجموعه‌ی مفاهیم موجود در ذهن یادگیرنده وارد شوند و جابگیرند ادراک شده، قابلیت کاربرد و انتقال هم می‌یابند. در غیر این صورت، آموخته‌های فرد به اطلاعات پراکنده‌ای تبدیل می‌شوند که قابلیت تعمیم و انتقال آن‌ها اندک است و تنها می‌توانند به یاد آورده شوند.